

IZVEŠTAJ O OCENI DOKTORSKE DISERTACIJE

*Uzvišenost ideje: komparativna analiza engleske klasicističke i romantičarske ode
kandidata Mirka Bogdanovića*

I PODACI O KOMISIJI

1. Datum i organ koji je imenovao komisiju:

13. jun 2014. godine, Nastavno-naučno veće Filozofskog fakulteta u Novom Sadu

2. Sastav komisije:

dr Zoran Paunović, redovni profesor za užu naučnu oblast Engleska i američka književnost (predmet: Engleska književnost), 2006; Filozofski fakultet u Novom Sadu;

dr Arijana Luburić Cvijanović, docent za užu naučnu oblast Engleska i američka književnost (predmet: Engleska i američka književnost), 2013; Filozofski fakultet u Novom Sadu;

dr Aleksandra Jovanović, vanredni profesor za užu naučnu oblast Engleska i američka književnost (predmet: Engleska i američka književnost); 2012, Filološki fakultet u Beogradu.

II PODACI O KANDIDATU

1. Ime, ime jednog od roditelja, prezime:

Mirko (Luka) Bogdanović

2. Datum rođenja, opština, republika
-

30. januar 1978, Gradačac, Gradačac, Bosna i Hercegovina

3. Datum odbrane, mesto i naziv magistarske teze:

16. 03. 2009, Filozofski fakultet u Novom Sadu, *Poetika S. T. Kolridža – teorija i praksa*

4. Naučna oblast iz koje je stečeno zvanje magistra nauka:

Nauka o književnosti

III NASLOV DOKTORSKE DISERTACIJE

Uzvišenost ideje: komparativna analiza engleske klasicističke i romantičarske ode

IV PREGLED DOKTORSKE DISERTACIJE

Doktorska disertacija *Uzvišenost ideje: komparativna analiza engleske klasicističke i romantičarske ode*, kandidata Mirka Bogdanovića obuhvata 319 kucanih strana. Podeljena je na sledeća poglavlja: 1. Uvod (str. 5-8); 2. Oda kao umjetnička forma (9-21); 3. Žanrovska obilježja ode (22-73); 4. Problem uzvišenog: od uzvišenosti forme do uzvišenosti ideje (74-102); 5. Klasicistička i romantičarska obilježja u odi (103-162); 6. Oda kao uzvišenost forme (163-211); 7. Matematička uzvišenost religiozne ode (212-257); 8. Dinamička uzvišenost prirode (258-303); 7. Zaključak: uzvišenost ideje (304-312); 8. Bibliografija (313-319). Poglavlja su podeljena na veći broj potpoglavlja, što značajno doprinosi preciznosti teorijsko-analitičkog tumačenja i preglednosti disertacije. Disertacija sadrži i apstrakt, na srpskom i engleskom jeziku.

V VREDNOVANJE POJEDINIH DELOVA DOKTORSKE DISERTACIJE

U okvirima teme smeštene u značajnu, a u srpskoj anglistici proteklih decenija uglavnom zanemarenu oblast izučavanja, kandidat Mirko Bogdanović obavio je predano i iscrpno istraživanje, sprovedeno s istinskim entuzijazmom. Iznošenje rezultata tog istraživanja kandidat u svojoj doktorskoj disertaciji otpočinje uspostavljanjem pouzdanog istorijsko-teorijskog konteksta, precizno ukazujući na sopstvena polazišta. U prvom poglavlju, naslovljenom "Oda

kao umetnička forma”, kandidat nastoji i uspeva da odredi suštinske odlike ode kao književnog žanra, i odgovara na pitanje šta je to što odu razlikuje u odnosu na druge pesničke tvorevine i koje su njene osnovne distinktivne karakteristike. Pažljivim i postupnim promišljanjem, dolazi se do preciznog određenja po kome je oda odraz ideala nastalog u dijalektičkom odnosu pojedinačnog i opšteg, odnosno, lirska pesma u kojoj se na uzbišen način stapaju pojedinačno i opšte, lično i kolektivno, konačno i beskonačno. Potom se, u drugom poglavlju, detaljnije raščlanjuju osnovna žanrovska obeležja ode, i to u rasponu od klasičnih Pindarovih i Horacijevih oda, do klasicističkih Kaulijevih. Premda je, kako ukazuje kandidat, prirodu ovog žanra nemoguće svesti u okvire precizne definicije, može se govoriti o dominantnim elementima u njenoj kompoziciji – pindarskim, horacijevskim, ili mešovitim (Kaulijevim). Bez obzira na dominaciju pojedinih elemenata, odu možemo prepoznati na osnovu ozbiljnosti tona, na osnovu slobodnih prelaza iz konačnog u beskonačno, na osnovu čudesnih spojeva božanskog, ljudskog i mitskog, na osnovu odnosa između ličnog i kolektivnog, i konačno, na osnovu pojma uzvišenog. Upravo razmatranjem ovog pojma otpočinje glavni deo doktorske disertacije Mirka Bogdanovića. U njemu je poezija shvaćena u svom najširem značenju, kao izvoriste svekolikog znanja, koje svoju prvobitnu ulogu na veličanstven način ostvaruje u odi. Izuzme li se naravno ep, čije su dimenzije daleko grandioznije, oda, na relativno malom prostoru, uspeva da približi individualno opštem, i da jedan trenutak ljudske prolaznosti zamrzne i obezvreteni kao večno nasleđe – a kandidat to u ovom radu ubedljivo i mnogostruko pokazuje. Otuda istorijski razvoj ode u neku ruku predstavlja idealizovanu i poetizovanu istoriju ljudske rase u njenim najdragocenijim trijumfima. Ona je, dakako, riznica ljudskosti u kojoj se sva pojedinačna dostignuća, sva znanja i sve pobeđe ponovo vraćaju poeziji, iz koje je sve i poteklo.

S obzirom na to pretvaranje mnoštva u jedinstvo i prolaznosti u neprolazno, teško je u nekoliko preciznih i kratkih poteza oslikati složeni mehanizam od koga je sazdana jedna oda. U tom pogledu, čak ni nakon podrobnije analize, preliminarna definicija, po kojoj je oda lirska pesma u kojoj se na uzvišen način stapaju pojedinačno i opšte, lično i kolektivno, konačno i beskonačno, ne može biti upotpunjena jasnijim terminima. I premda ponudene antiteze u velikoj meri osvetljavaju njenu unutrašnju dinamiku, onaj sporni, ali ujedno i ključni pojam uzvišenosti, i dalje ostaje nedovoljno preciziran. Otuda se nameće zaključak da odgovor na pitanje šta je oda mora obuhvatati i odgovor na pitanje šta je uzvišeno. Međutim, odgovor na to pitanje nije nimalo jednostavan, zato što je u zavisnosti od različitog shvatanja pojma uzvišenosti i sama oda menjala, razvijala i dopunjavala svoj oblik. Stoga ćemo, u najkraćim crtama, pokušati da sumiramo međusobnu povezanost između uzvišenosti i ode.

Na tom razvojnem putu kandidat je precizno izdvojio dva dominantna tumačenja ovog pojma koja su ostavila vidljive tragove na samom žanru. Prema prvom tumačenju, nastalom pod presudnim uticajem Longina, uzvišenost se posmatrala kao osobenost stila i izraza, pa u krajnjoj liniji i forme, dok je prema onom drugom, koji potiče od Berka i Kanta, ona počivala u samom predmetu, dakle u izboru teme. Međutim, valja naglasiti da se ova dvojaka recepcija uzvišenosti ne podudara sa granicama književnih razdoblja, tako da oba tumačenja imaju svoje odjeke kako u klasicizmu, tako i u romantizmu. Uzvišenost stila se, doduše, najjasnije zapaža u klasicističkoj odi, te stoji u tesnoj vezi sa duhovitošću kao jednim od temeljnih postulata klasicističke poetike. Ona se pretežno postiže duhovitim spojevima riječi, misli ili slika, paganskih i hrišćanskih motiva, svakodnevnog i mitskog, dostojanstvenog i trivijalnog, ozbiljnosti i humora, ukratko svim onim efektima koji se zasnivaju na neočekivanim vezama između naizgled potpuno različitih stvari. Međutim, takvi efekti, ma koliko da su odisali svežinom kod „metafizičkih“ pesnika ili humorom kod klasicista, vremenom prerastaju u standardne elemente koji sve više guše i umrtvljuju pjesničku dikciju. Otuda se Vordsvortovo opredeljenje za svakodnevni govor, može posmatrati kao jedan novi vid uzvišenosti stila koji nastaje kao reakcija na okamenjenost i izveštačenost klasicističkog izraza. Romantičarska oda je, zahvaljujući tome, daleko bliža i pristupačnija modernom čitaocu od klasicističke. Ona je ličnija, ali je opet u dodiru sa kolektivnim, sa opštim.

Uzvišenost forme, ukazuje kandidat, javlja se već u prvom dodiru engleskih pesnika sa Pindarovim i Horacijevim odama, odakle se javlja težnja za oživljavanjem antičkog žanra u engleskoj poeziji. Međutim, taj proces je, naročito u slučaju pindarske ode, tekao prilično sporo i to prvenstveno zbog Ronsarovog uticaja, koji je pružao dosta iskrivljenu sliku o njenim formalnim karakteristikama. Zbog toga se prva prava engleska oda javlja relativno kasno, tek sa Miltonom i Džonsonom, ali čak ni tada ne dobija oblik koji bi bio funkcionalan za englesku metriku. Taj funkcionalni oblik javlja se zapravo sa Kaulijem, koji pravi kompromis između antike i savremenosti, zadržavajući samo neke od karakteristika izvornog modela, tako da se o istinskoj popularizaciji žanra može govoriti tek od sredine XVII veka.

U epohi romantizma uzvišenost forme se kretala upravo u pravcu oslobađanja od preteranog shematizma. Kaulijeva, nepravilna oda, koja je u metričkom pogledu značajno oslobodila njenu formu, ostavila je, sa druge strane, previše prostora za ponekad i sasvim neobuzdane pesničke iskaze, tako da su romantičarska stremljenja bila usmerena ka svojevrsnom „pripitomljavanju“ žanra, koji bi ipak bio nesputan strogim i gotovo veštačkim odnosom između teme i propisanih motiva. Tako se u njenoj strukturi, naročito sa drugom generacijom

romantičara, pojavljuju nova metrička rješenja, poput Šelijeve tercine ili Kitsovih strofa, koje uvode značajan stepen discipline i preciznosti, ali ne remete zamah pesničkog nadahnuća. Kandidat ukazuje na to da promene u samoj strukturi ode nastaju kao rezultat izmenjenog shvatanja forme koja se više ne posmatra mehanički, nego organski. Ona sada prirodno izrasta iz predmeta i prilagođava se dominantnoj emociji, bez klasicističkog nametanja opšteprihvaćenog pjesničkog kanona. Ona više ne predstavlja kalup za određenu ideju, koja se po svaku cijenu mora sabiti u određeni okvir, već oblik koji se prirodno prilagođava njenim konturama i koji se kroji prema njenim vlastitim merama.

Uzvišenost predmeta, pokazuje dalje istraživanje, ima svoje korene u uzvišenosti forme, budući da su engleski pjesnici podražavanjem Pindara i Horacija, svesno ili nesvesno, preuzimali i određeni repertoar tema prikladnih ovom žanru. U skladu s tim, oda postaje pesma posvećena ili nekom značajnom događaju, ili pak nekoj uvaženoj ličnosti koja svojim delom i likom predstavlja otelovljenje uzvišenih osobina. No, iako se u Horacijevom slučaju uzvišenost predmeta relativno lako prilagođavala savremenom ambijentu, to prilagođavanje je bilo znatno teže kod pindarske ode. Naime, povezanost pindarske ode sa sportskim takmičenjima predstavljala je prvu od tih nepremostivih razlika, tako da je njena utemeljenost u agonalnom principu grčkog načina života morala biti ili zamenjena, ili potpuno zapostavljena. S druge strane, njena neraskidiva veza sa mitom i politeističkim poimanjem božanskog nikako se nije mogla izmiriti sa snažnim uticajem hrišćanske religije novoga doba. Otuda se u engleskoj odi zapaža proces koji kandidat naziva „pokrštavanjem antike“, a koji se ogleda u revnosnom brisanju svih tragova paganskih vjerovanja, na čijem mestu sada pronalazimo čisto hrišćanske motive. Iz tog nastojanja rađa se religiozna oda, čiji su najznačajniji predstavnici Milton i Vots. Međutim, pojava religiozne ode istovremeno ilustruje i objektivni odnos prema pojmu uzvišenog koji je, u ovom slučaju, određen onim vrhovnim autoritetom. Jer, ukoliko se uzvišenost traži u nekom predmetu kao objektu koji već poseduje takve osobine, može li se onda dovesti u pitanje uzvišenost Boga? Tu se već može zapaziti i kategorija matematički uzvišenog koja se ogleda u božanskoj svemoći i sveprisutnosti, kao osobinama koje uveliko nadilaze moć ljudskog razuma i zastrašuju svojom neizmjernom snagom.

Pored nebeskog autoriteta javlja se i onaj zemaljski, otelovljen u liku vladara, koji takođe polaže pravo da na to da se nazove uzvišenim, ali i da čini uzvišena djela. Tako nastaju prigodne ode posvećene ličnostima i događajima koji su u bliskoj vezi sa dvorom, kao legitimnim predstavnikom jednog kolektiva, odnosno naroda. Taj dvorski karakter ode u velikoj je meri određen i institucijom pjesnika laureata čiji je isključivi zadatak da svojim stihovima ovekoveči

neki događaj ili ličnost koje vladarska porodica smatra uzvišenim. Iz takve situacije se razvija i kantata oda, posvećena danu Svete Cecilije, koja je u periodu klasicizma doživjela svoj procvat u nekoliko antologijskih ostvarenja. Međutim, Dražden, kao najznačajniji predstavnik ovog podžanra, ujedno pokazuje i prve naznake drugačijeg odnosa prema pojmu uzvišenog koji će nastojati da se oslobodi od uticaja bilo kakvog autoriteta. Taj pokušaj se već mnogo jasnije zapaža kod Greja, a svoju potpunu slobodu ostvaruje u poeziji romantizma.

Za romantičarsku odu se slobodno može reći da se razvija u pravcu subjektivizacije uzvišenog, a to zapravo znači da za romantičarskog pesnika uzvišenost ne počiva u objektu, niti se sugerije bilo ovozemaljskim bilo nebeskim autoritetom. Ona sada dolazi iz samog subjekta koji potpuno nezavisno otkriva njene manifestacije u daleko širem spektru pojava, nastojeći da sa njima ostvari što intenzivniji stepen jedinstva. Ovaj specifični zaokret od objekta ka subjektu posledica je one, gotovo revolucionarne promjene u hijerarhiji duhovnih sposobnosti čovjeka. Naime, vera u razum kao vrhunsku moć ljudskog duha, koju je zagovarala racionalistička i empiristička filozofija, sada nailazi na snažnu kritiku od strane idealističke orijentacije na čelu sa Kantom. Kantov agnosticizam zapravo označava autonomiju subjekta koji polaže puno pravo da posmatra svet iz sebe, budući da se bilo kakva objektivna spoznaja svijeta pokazuje kao nemoguća. Zahvaljujući tome dolazi do značajne afirmacije mašte, koja zauzima centralno mesto u romantičarskoj poetici. Ona više nije ograničena razumom, već predstavlja moć saživljavanja subjekta sa objektom pri čemu dolazi do neposrednog uvida u istinu. Ona omogućava rasipanje i ponovno stapanje iskustva u skladu sa određenom emocijom, ona pretvara suprotnosti u jedinstvo i otkriva neslućene sličnosti; ona, konačno, stvara jedan novi svet ponavljajući božanski čin kreacije u okvirima ljudske konačnosti.

U disertaciji je ubedljivo pokazano i to kako je afirmacija subjekta, istovremeno, u velikoj meri uticala i na drugačije shvatanje forme. Razlika između njenog mehaničkog i organskog tumačenja zapravo nije ništa drugo do razlika između aktuelnih definicija koje su obeležile dva razdoblja. U periodu klasicizma ona se uglavnom posmatrala kao skladan i proporcionalan odnos celine i delova koji je počivao na racionalističkim osnovama, dok se u razdoblju romantizma ona označava kao ulog subjekta u posmatrani predmet, omogućen posredstvom mašte. Na jednoj strani, dakle, imamo razum, objekt i proporcije, a na drugoj maštu, subjekt i organsko shvatanje forme.

Ove promjene se, međutim, mogu posmatrati i u daleko širem kontekstu, kako nam je to pokazao T. E. Hjum. Racionalističko-empiristička pozicija označava čoveka klasicističke epohe kao krajnje određeno i definisano biće, sa jasno postavljenim granicama njegovih mogućnosti,

dok, nasuprot tome, idealizam romantičarske epohe u njemu vidi „beskonačni rezervoar mogućnosti“. Taj oslobođeni potencijal pojedinca pretvara se, sasvim prirodno, u pokušaj oslobađanja od represivnog uticaja autoriteta, kako na društvenom, tako i na duhovnom planu. Otuda romantičarski pesnik svesno odbacuje svaki oblik uzvišenosti koji se nameće spolja, bilo posredstvom vladara, bilo posredstvom crkve, te na tron uzvišenosti postavlja prirodu. Međutim, važno je naglasiti, da priroda u romantičarskom shvatanju ne predstavlja nešto odvojeno od čoveka, ona nije tek gruba sirovina koju valja oplemeniti ljudskim djelovanjem, ili naprosto pretvoriti u ekonomsku dobit. Naprotiv, ona predstavlja svetu vezu između čovjeka i njegove suštine, koja je prekinuta naglom industrijalizacijom i dehumanizacijom, pre svega, radničke klase. Ona se, dakle, ne posmatra kao materija, već kao duh koji prožima sve stvoreno održavajući večno jedinstvo. Vjera u takvu prirodu, u onu *natura naturans*, se otuda pretvara u jedno potpuno novo religiozno iskustvo, koje nije opterećeno represalijama i sankcijama, nego se zasniva na sveopštoj harmoniji i skladu, ne samo između pojedinca i kolektiva, nego i između čoveka i svega što ga okružuje – zaključak je kojim kandidat lucidno i sveoubuhvatno zaključuje najvažniji deo svog istraživanja.

VI SPISAK NAUČNIH I STRUČNIH RADOVA KOJI SU OBJAVLJENI ILI PRIHVACENI ZA OBJAVLJIVANJE NA OSNOVU REZULTATA ISTRAŽIVANJA U OKVIRU RADA NA DOKTORSKOJ DISERTACIJI

1. „Poetika S. T. Kolridža – teorija i praksa“, magistarski rad, Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2008.
2. „Bleda vatra Vladimira Nabokova – Zloupotreba kritike kao sukob interpretacije i imaginacije“, Značenja, Doboj, godina XXV, broj 66, jun 2009.
3. „Džojks kao pripovjedač“, Putevi, Banja Luka, XLIX, broj (8-9), 2010.
4. „O rođenju ili nastanku pjesnika u stvaralaštvu S. T. Kolridža“ (rad prihvaćen za štampu), Putevi, Banja Luka
5. „Dinamička uzvišenost prirode u poeziji engleskog romantizma“ (rad prihvaćen za štampu), Putevi, Banja Luka

VII ZAKLJUČCI, ODNOSNO REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Oda doživljava svoj puni procvat u periodu romantizma, ponajviše zbog toga što su romantičarski pesnici, sasvim prirodno, odabrali žanr koji, na najuzvišeniji mogući način, čuva

ono najvrednije u čovjeku. No, ne treba zaboraviti da su pjesnici klasicizma prethodno izvršili sve pripreme koje su bile neophodne za pretvaranje ode u stvaralački funkcionalan žanr. Ali, iako klasicistička oda u formalnom pogledu zadovoljava sve estetičke kriterijume, ona je, zbog svog prigodnog karaktera, ponekad i suviše elitistička, što će reći, suviše udaljena od običnog čovjeka, kako izveštačenošću svoje dikcije, tako i autoritativnim odnosom prema pojmu uzvišenog. U romantičarskoj odi taj odnos je daleko neposredniji i subjektivniji, te manje uslovljen formalnim obeležjima. On se zasniva na ideji o sveopštem jedinstvu, na prevazilaženju ontološke granice između konačnog i beskonačnog, što je jedna od suštinskih karakteristika ode još od Pindara. U svojim različitim oblicima i različitim načinima obrade ona se može pratiti kroz čitav razvojni put žanra. Uzme li se u obzir njena neuništivost, onda postaje sasvim nebitno da li se ona otkriva u herojskim podvizima, u proročkim vizijama o kraju svijeta, ili u zanosnoj pjesmi slavuja. Sve različite manifestacije te uzvišene ideje govore o čovjekovoj neraskidivoj vezi sa večnošću, čija je iskra usađena duboko u njegovom biću i žudi da se vrati svom izvornom prebivalištu.

VIII OCENA NAČINA PRIKAZA I TUMAČENJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Zaključke svog obimnog istraživanja, obavljenog s izuzetnom predanošću i naučnom savješnošću, Mirko Bogdanović izložio je metodološki dosledno, preglednim i jasnim stilom, u po svemu uzornoj doktorskoj disertaciji pod naslovom *Uzvišenost ideje – komparativna analiza engleske klasicističke i romantičarske ode*.

IX KONAČNA OCENA DOKTORSKE DISERTACIJE

Doktorska disertacija Mirka Bogdanovića, pod naslovom *Uzvišenost ideje – komparativna analiza engleske klasicističke i romantičarske ode*, u potpunosti je usklađena s planom istraživanja izloženim u prijavi teze. U strukturnom i tehničkom pogledu, odlikuje se uzornom

realizacijom svih metodoloških zahteva. Po svojim ukupnim dometima u potpunijem osvetljavanju engleske klasicističke i romantičarske poezije, ova disertacija predstavlja vredan doprinos anglistici i nauci o književnosti.

X PREDLOG

Na osnovu ukupne ocene rada, komisija predlaže da se doktorska disertacija pod naslovom *Uzvišenost ideje – komparativna analiza engleske klasicističke i romantičarske ode* prihvati, te da se kandidatu Mirku Bogdanoviću odobri pristup odbrani rada i sticanje akademskog zvanja doktora književnih nauka.

U Novom Sadu, 10. avgusta 2014

dr Zoran Paunović, redovni profesor za užu naučnu oblast Engleska i američka književnost (predmet: Engleska književnost), 2006; Filozofski fakultet u Novom Sadu;

dr Arijana Luburić Cvijanović, docent za užu naučnu oblast Engleska i američka književnost (predmet: Engleska i američka književnost), 2013; Filozofski fakultet u Novom Sadu;

dr Aleksandra Jovanović, vanredni profesor za užu naučnu oblast Engleska i američka književnost (predmet: Engleska i američka književnost); 2012, Filološki fakultet u Beogradu.

